

el qual figuren definicions com «condició del *riu* és --- la manifestació d'inclinacions humanament irresistibles ---» (*Diaris i Records* II, 218-20).

RIU, del ll. rīvus 'rec, rierol', 'canal'. □ 1ª doc : 5 c. 1265-70, Cerverí.

Amb el sentit modern no en sé encara exemples en el S. XIII: llavors més aviat es diu *flom* o *FLUM*, o bé *aigua*: «passà l'*aygua* de Guadalaviar» durant el setge de València, «l'*aygua* de Sinca», «l'*aygua* de Segura» en Jaume I (*Cròn*, Casac v, 72, § 272; VII, 72, § 401; VIII, 32, § 443; o bé usa el nom propi del riu sense el terme genèric, *passar Ebre*, *tro a Xúquer* etc.). S'usa llavors ja per a certs rius, només els que són de poca importància, p. ex. el de la Sènia, que el Conqueridor anomena d'Uldecona «Nós prometem aquí, a Déu e a aquest altar --- que Nós no passarem Terol ne l *riu* d'Uyl de Cona tro que València hajam presa; e enviarem per la regina nostra muyler --- que vingüés a Tortosa e --- anam-nos-en a les partides de Peníscola, car no vollem passar *Ebre*, per les paraules que Nós los havíem dites» (v, 20, § 237); per als d'importància mitjana s'usava *flumare* («la *flumare* del Tec», Muntaner, Casac. IV, 13.22, § 121, fets de 1285), per al qual V. també *FLUM*.

Pere III, el Cerimoniós, ja arriba a l'ús modern, aplicant el mot a una artèria considerable: «anam passar lo *Royne* a la barca de Belcayre, e --- a Tarascó --- per entrar en Avinyó, e anam passar la barca al *riu* de Durença» (*Cròn*, Pagès, II, § 37, p. 99.47; Bof, 30 104); JoMartorell ho aplica a un curs cabdal, que sembla ser el Severn: «lo afligit rey --- hagué a exir de Londres --- féu la via de les muntanyes de Gales --- a la ciutat de Varoyc --- la Comtessa --- dix-li --- Si V. A. volrà aturar --- posat cas que los moros fossen molts més que no són, per força han de venir per lo pla, que per l'altra part no poden per lo gran *riu* que y és, qui fir a les muntanyes de Gales» (Ag 1, 24 6f.).

En el període arcaic *riu* designa un curs d'aigua modest, si fa no fa com en llatí. «L'altre jorn, cavalcant, / anava mots cercant / --- / a un vers que fasia / --- / e per la gran calor / --- / e can dexenduts fuy / fam, ne set ne anuy / ne calor no sentí, / can fuy prés d'un jardí / e de sots un pomer / --- / ab tant gardet e vi / lo clar *riu* e l jardí, / lo vert prat e l pomer / ---», Cerverí de Girona (*Faula del Rossinyol*, vv. 12 i 357); sota Santa Segluna, el castell que Jaume I havia donat al poeta, passa uns 20 metres per davall el riu en un riu, que el trobador en certa manera proveí de nom en distingir-lo com un *riu clar*: *Reclar se'n diu encara avui; fæklā* o *fæggllā* l'he sentit anomenar a caçadors i pagesos de l'indret, sota l'església porta sempre aigua però no té més que metre o metre i mig d'ample, i remuntant-ne el curs fins al sot on neix, al peu de Caulès, he constatat que és solament uns 7 o 8 km. més al SE.

És una pena que en aquest indret, on poetitzà un dels escriptors més antics i més originals de Catalunya, que el mateix poeta va reedificar, cantà i se n'enamora-

va, i que pinta com a teatre dels seus esforços per reconciliar l'Infant Pere el Gran amb el seu pare Jaume I, no hi hagi encara un monument ni una trista placa commemorativa; el molí que ell hi bastia i espletava està convertit avui en un vulgar restaurant de luxe al servei dels turistes estrangers, i ni tan sols s'ha dignat decorar-se amb el seu nom il·lustre; pobles que no exalcen llur història nacional i literària .. faran mai por ni respecte a llurs rivals?

BMetge no l'usa sempre amb un abast ben clar: un cop sembla tractar-se d'un riu de Tràcia, però pot no ser l'Hebros sinó un curs menor, car Orfeu el traci hi perdé la seva «muller --- fort bella, apellada Eurídice, la qual --- anant-se deportar prop la riba d'un riu --- *requesta* per Aristeu, pastor --- fugint a aquell per un prat --- morduda per una serp --- morí ---», «d'aquí avant no volguí pendre muller --- tan gran injúria feta a la universitat de les dones volrà venjar --- mataren-me, e m tolgueren lo cap e --- gitaren-lo en un *riu*», *Sommi* (III, NCL. III, 86.1, 89 23), en el tros següent forma part d'una espècie de dita estereotipada: «te mets en carrer qui no ha exida: lexa anar l'aigua per lo *riu* ---» (II, 83.32) on bé podria ser un eco dels passatges bucòlics virgilians *riuos deducere*, *claudere rivos* (Èglogues i Geòrgiques), on es tracta simplement dels recs i sequioles dels prats. Ja bastarà amb això per donar una idea suficient de la història semàntica del mot. I, recordant-nos de la dita d'Ovidi, «e *rivo* flumina magna facere», ens en abstindrem.

Recordem només com el mot s'ha mantingut fins avui, exalçat pels grans escriptors: llegiu en els capítols del *Silèn* de Coromines (cap. XVI-XIX) a l'episodi de l'Ebre, riu avall, baixant «per la canal, amb les dues velles desplegadas --- segons d'on venia el vent, a cada giragonsa del *riu*: la seva marxa era lenta, suau, majestuosa ---» (O C, 98a16) «al front de l'hèroe --- la clava corsecanta tot carregant-se a coll, / traspassa'ls *rius*, tramonta les serres, a més córrer, / fins que dels camps de Gades trepitja 'l sec rostoll»; «Des d'on lo sol, al nàixer, ja daura ses boscodries, / ab brams y cruixidera l'incendi, a coll del torb, / duya sos *rius* de laves a Roncesvalls y Astúries, / sens ésser-li conges-tes, torrents, ni colls, destorb», *Atl* IV, 2b, 1, 28c; i figuradament: «Del bosc de Canigó són los fallayres / que dancen, fent coetejar pels ayres / ses trenta enceses falles --- / --- / y's veu entre fumades lo bosc llampeguejar: / surten *rius* de guspíres, de tot cayre, / com si's veyessen entre terra y ayre / los llamps y les cometes, en guerra, sabrejar», *Canigó* I, 31d

En llatí vulgar el mot s'havia reduït a una pronúncia rīvus (M-Lubke, *Einjühr.*, 131), i en aquesta forma va ser heretat per les principals llengües romàniques: it., cast. i port. *rio*, roms. *riu*, oc. i cat. *riu*, fr. ant. *ri/riu* (> fr. dial. *ru*, *Ru*-NLL), però només les tres llengües de la Península el convertiren en un gran mot de la llengua, substituït dels que en llatí expressaven l'ampli concepte fluvial (*fluvius*, *flumen*); it. *rio* és 'canal' (dial., canals de Venècia etc.), i anàlogament en llengua d'oc; per a conjectures sobre el seu passat indoeuropeu, V. REC, n. 6. En català l'ús popular dia-